

Konformita u českých a amerických adolescentů

Conformity among Czech and American adolescents

Simona Dobešová Cakirpaloglu^{1,2}, Michaela Pečtová², Šárka Vévodová³

¹Katedra psychologie a patopsychologie, Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého, Olomouc, Česká republika

²Katedra psychologie, Filozofická fakulta, Ostravská univerzita, Ostrava, Česká republika

³Ústav společenských a humanitních věd, Fakulta zdravotnických věd, Univerzita Palackého, Olomouc, Česká republika

ABSTRAKT

Východiska: Konformita se obecně definuje jako individuální způsob přizpůsobení se nátlaku referenční skupiny. Širší pojetí konformity zahrnuje shodný proces, kdy se však jedinec přizpůsobuje institucím nebo širším, méně strukturovaným seskupením lidí. Společnou charakteristikou různých pojetí konformity je, že tomuto procesu předchází konflikt mezi niternými silami osobnosti, které navádějí jedince, aby jednal podle vlastního přesvědčení a vnějšími silami skupiny, které dotýchnou osobu nutí, aby jednala dle očekávání skupiny.

Cíl: Ústředním cílem předkládané výzkumné studie byla analýza míry konformity u dvou skupin adolescentů. Na podkladě teoretické analýzy fenoménu konformity se výzkum konkrétně zaměřoval na zjištění vzájemných souvislostí mezi obecnou konformitou, vrstevnickou konformitou, vrstevnickým nátlakem a oblíbeností spolu s rizikovým chováním adolescentů. Účastníky výzkumu byli čeští a američtí studenti ve věku 18–21 let.

Metody: Pro zjištění plánovaných empirických údajů byly u obou souborů použity následující výzkumné metody: škála vrstevnického nátlaku, vrstevnické konformity, oblíbenosti a obecné konformity Santora, Messerveye a Kusumakara; a škála rizikového chování adolescentů, která byla vytvořena souhlasně s americkým Youth Risk Behavior Surveillance System.

Výsledky: Statistická analýza výsledků neprokázala existenci statisticky významného rozdílu v těchto skupinách ve vnímání skupinového nátlaku. Nicméně muži z obou skupin adolescentů vnímají skupinový nátlak více než ženy. Výsledky šetření poukázaly mimo jiné na to, že pro amerického adolescenta je typická vyšší submisivita vůči dospělým autoritám a jejich požadavkům, na druhé straně čeští adolescenti inklinují více k vrstevnické konformitě. U českých studentů byla prokázána nižší touha být oblíbený mezi vrstevníky, než u jejich amerických protějšků.

Závěry: Zjistili jsme, že existují shody i rozdíly mezi českými a americkými adolescenty v různých aspektech skupinové interakce. Zejména pak ve vnímání skupinového nátlaku, oblíbenosti, vrstevnické a obecné konformity a rizikovém chování. Mezi českými a americkými adolescenty neexistuje statisticky významný rozdíl v percepci vrstevnického nátlaku, nicméně co se týká pohlavních rozdílů, tak muži, jak čeští, tak američtí, vnímají vrstevnický nátlak více než ženy z obou zemí.

ABSTRACT

Background: Conformity is generally defined as an individual way to adapt to the pressure of the referent group. The common characteristic of the different conceptions of conformity is that to this process precedes a conflict among the inner strengths of the personality who induce the individual to act according his own opinion and the strengths of the group who force the person to act according to the expectation of the group.

There are two main reasons which produce conform behaviour. Those are informative and normative influences. The informative influence indicates the people give in the group pressure because of the belief of the truth of the opinion which is urged by the members of the group. The normative influence is based on the emotional processes. The reason of the individual conformity is the fear of the consequences, which might arise from the situation when the authentic opinion of the individual is contrary to the view of the other members of the group.

Aim: The essence of the research is a trans-cultural analysis of conformity among two groups of adolescents. The prominent goal of the research was to take a look to the phenomenon of general conformity, peer conformity, peer pressure and popularity as well finding how risk behaviour is related to the mentioned manifestations of group behaviour.

Methods: To determine the empirical data we used the following research methods: peer pressure, peer conformity, popularity and general conformity scale by Santor, Messervey and Kusumakar and a scale of risk behaviours of adolescents, which was created in agreement with the US Youth Risk Behaviour Surveillance System.

Results: According to the statistical analysis we found out that between the Czech and American adolescents there is no significant difference in perceiving the group pressure. Men from both groups perceive the group pressure more than the girls. The other results showed that the American adolescents have bigger interest to be popular among the peers. Talking about conformity, for the American adolescent is typical noticeable submissivity to the adult authorities and their demands. On the other hand the Czech adolescents incline to peer conformity and risk behaviour while their desire to be popular is lower. However the peer conformity refers more to the Czech girls because the comparison of the results among the men didn't show any differences.

Conclusion: The comparison of the result among the adolescents of a different sex has shown some interesting information. The statistical analysis showed that men perceive the peer pressure more than the girls. The young men are predisposed to the risk activities than the young girls. We understand that as a manifestation of identification of the young men with the adults while the often experiment with situations and activities marked as risk like alcohol, smoking etc. On the other hand the girls are more submissive than the men which can explain the presence and the domination of the both phenomenon of conformity, peer conformity and general conformity.

KLÍČOVÁ SLOVA

konformita, skupinový nátlak, oblíbenost, rizikové chování

KEY WORDS

conformity, group pressure, popularity, risk behaviour

ÚVOD

Hlavním předmětem této práce je konformita u adolescentů. Konformita se obecně definuje jako individuální způsob přizpůsobení se nátlaku referenční skupiny. Širší pojetí konformity, které např. zastává E. Fromm, zahrnuje shodný proces, kdy se však jedinec přizpůsobuje institucím nebo širším, méně strukturovaným seskupením lidí (2). Společnou charakteristikou různých pojetí konformity je, že tomuto procesu předchází konflikt mezi niternými silami osobnosti, které navádějí jedince, aby jednal podle vlastního přesvědčení a vnějšími silami skupiny, které dotýchnou osobu nutí, aby jednala dle očekávání skupiny (3, 4).

V odborné literatuře se uvádějí dvě hlavní příčiny vzniku konformního chování. Jedná se o informační a normativní vlivy. Informační příčiny naznačují, že lidé podléhají skupinovému nátlaku z důvodu přesvědčení o pravdivosti určitého tvrzení nebo názoru, který prosazují ostatní členové skupiny. Jedná se tedy o kognitivní podstatu procesu ztotožnění jedince se stanoviskem skupiny. Normativní vlivy se pak zakládají na emočních procesech. Důvodem individuální konformity je strach z následků, které by mohly vzniknout v situaci, kdy je autentický názor jedince v protikladu s míněním ostatních členů skupiny (5, 6, 7, 8).

Oba uvedené psychologické mechanismy směřují ke vzniku dvou druhů konformity. První typ, který

se zakládá na informačním přístupu, označujeme jako *soukromou* nebo opravdovou konformitu. Je to v podstatě kladný dynamický proces mezi jednotlivcem a skupinou, v němž osoba plně akceptuje a internalizuje názory, požadavky a normy skupiny. Skupinový názor, normu či hodnoty jedinec akceptuje tak, že nadále existují jako součást jeho subjektivního přesvědčení. Druhý typ konformity, který souvisí s emočními procesy osoby a její snahou zabezpečit vlastní psychofyziologickou rovnováhu, se nazývá *veřejnou*, nebo praktickou konformitou. Veřejná konformita se behaviorálně liší od soukromé konformity tím, že jedinec manifestuje změnu vlastního chování jen povrchově, současně si však zachovává intimní názor a přesvědčení (9, 5, 6, 7, 10).

Konformita představuje specifickou odpověď jedince na nátlak sociálního prostředí a iniciuje řadu psychologických a behaviorálních stavů. Na vzniku konformního chování se podílí řada osobnostních a sociálních činitelů. Jedním je *velikost* skupiny. Čím je skupina větší, tím je skupinový nátlak na jedince silnější, což má za následek zvýšení konformního chování. Dalším činitelem konformování jedince je *složení* skupiny. Důležité je, zda jedinec patří mezi členy zastávající vedoucí pozice či opozice, jaký je jeho skupinový status a kompetence pro řešení daného problému. Velkou roli hraje také skutečnost,

zda je skupina složena ze známých osob a přátel nebo z anonymních jedinců. Jedinec má menší obavy prosazovat vlastní názor ve skupině přátel.

Adolescence je potenciálně kritickým obdobím pro snadný vznik rizikového a problémového chování. Častým motivačním pozadím rizikového chování adolescenta jsou potřeby uznání ze strany vrstevníků, potvrzení vlastní hodnoty, zejména samostatnosti, nebojácnosti a síly, vzdor vůči autoritám, společenskému omezení aj. (11, 12, 7, 13, 14, 15, 16, 17).

CÍL PRÁCE

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit míru obecné konformity, vrstevnické konformity, vrstevnického nátlaku a oblíbenosti včetně zjištění v jakém smyslu souvisí rizikové chování adolescenta s uvedenými projevy skupinového chování.

Formulace tohoto cíle vychází z našeho přesvědčení, že výzkum přispěje k odhalení vlivu věku, pohlaví a kulturní příslušnosti na zkoumané poměry mezi konformitou a rizikovým chováním adolescentů.

Výzkumné otázky:

1. V čem spočívají podobnosti a rozdíly mezi celkovými soubory českých a amerických adolescentů srovnáváme-li jejich odpovědi na škálách, které měří výskyt vrstevnického nátlaku, oblíbenosti, obecnou konformitu, vrstevnickou konformitu a rizikové chování?
2. Existují shody a rozdíly v uvedených dimenzích z hlediska pohlavní příslušnosti adolescentů?
3. Jaké jsou podobnosti a rozdíly mezi soubory českých a amerických mužů v dimenzích vrstevnický nátlak, oblíbenost, obecná konformita, vrstevnická konformita a rizikové chování?
4. V čem se pak ve vztahu ke zkoumaným vlastnostem shodují, a také liší české a americké dívky?

METODIKA

Dotazník zjišťující vrstevnický nátlak, vrstevnickou konformitu, obecnou konformitu, oblíbenost a rizikové chování jsme zadali dvěma souborům českých a amerických adolescentů.

Předpokladem úspěšné realizace výzkumu byla důkladná příprava dílčích etap šetření a jejich organizační zajištění. Znamenalo to nejen oslovení škol, ale i navázání a udržování optimálních kontaktů s vedením, a také s vyučujícími pedagogy. Oslovené školy souhlasily s provedením výzkumu, pro který zajistily vyhovující podmínky.

Soubor amerických adolescentů tvořilo 88 studentů 1. ročníku Covenant State College z Lookout Mountain ve státě Georgia. Během pobytu na zdejší škole se

nám podařilo shromáždit dotazníky od 88 studentů, z toho 40 žen a 46 mužů. Věkové rozpětí dotazovaných studentů se pohybovalo mezi 18 až 21 lety.

Český soubor tvořilo 98 studentů 1. ročníku olomoucké Vyšší odborné školy Caritas, z toho 58 žen a 40 mužů. Pro srovnání, obě školy sdílejí náboženské zaměření a jsou umístěny v místech, která mají přibližně 100 000 obyvatel. Věkové rozpětí dotazovaných studentů se pohybovalo mezi 18 až 21 lety.

Dotazník byl rozdělen studentům vždy před zahájením výuky. Dotazník umožnil skupinové zadání a tím i výraznou úsporu času. Průměrná doba pro administraci dotazníku byla kolem 30 minut.

Vyplnění dotazníků bylo anonymní. Kladný průběh šetření a validitu získaných dat umožnila vstřícnost a spolupráce všech oslovených subjektů včetně zájmu a snahy jednotlivých osob z obou souborů adolescentů.

Pro zjištění plánovaných empirických údajů byly u obou souborů použity následující výzkumné metody:

- a) škála vrstevnického nátlaku, vrstevnické konformity, oblíbenosti a obecné konformity Santora, Messerveye a Kusumakara (7);
- b) škála rizikového chování adolescentů, která byla vytvořena souhlasně s americkým Youth Risk Behavior Surveillance System (1).

Ad a. Pro výzkum vrstevnického nátlaku, vrstevnické konformity, vrstevnické popularity a obecné konformity jsme zvolili dotazník, jenž v roce 2000 vytvořili Američané Darcy Santor, Deanna Messervey a Vivek Kusumakar (7). S laskavým svolením autorů byl tento dotazník nejdříve přeložen z anglického jazyka do češtiny. Bylo využito metody zpětného překladu, přičemž jednotlivé verze překladu byly porovnány s ohledem na jazykovou a kulturní odlišnost.

Dalším krokem bylo pilotní ověření a obsahová úprava jednotlivých položek dotazníku u 30 českých subjektů jako metodologický předpoklad pro jeho konečné výzkumné použití mezi vybranými českými adolescenty. Pomocí Cronbachova alfa jsme ověřovali vnitřní konzistenci 4 škál a byla zjištěná vysoká míra reliability, která byla v rozmezí 0,74–0,82.

Dotazník se tedy skládá ze 4 škál indikujících vrstevnický nátlak, oblíbenost, vrstevnickou konformitu a obecnou konformitu.

Vrstevnický nátlak byl chápán jako subjektivní zkušenost *cítit se pod nátlakem*, být přesvědčován, a také vyzýván od ostatních členů skupiny, provést určité věci. Jedná se o subjektivní konstrukt, jehož výchozí bod představuje pocit individuální konfrontace s monolitním stanoviskem ostatních vrstevníků, s cílem aby

jedinec jednal v souladu s míněním skupiny. Schopnost vnímat skupinový nátlak však nelze ztotožňovat s tendencí jedince podřizovat se vlivu většiny, která může indikovat působení osobnostního rysu submisivity. Škála vrstevnického nátlaku obsahuje 11 položek, přičemž dotázaný pomocí 5ti bodové Likertovy škály (od silně nesouhlasím až po silně souhlasím) vyjadřuje míru vlastního souhlasu či nesouhlasu.

Škála oblíbenosti má za úkol rozlišovat afektivní podklad individuálního přijetí skupinového nátlaku, zejména potřebu získat prostřednictvím souladu se skupinou náklonnost významných vrstevníků či skupiny jako celku. Souhlasně s tím škála předpokládá širší rámec hypotetických situací, kde jedinec může, avšak rovněž nemusí, být přímo vystaven nátlaku, jednat či myslet určitým způsobem. Jinými slovy, škála mj. počítá s tzv. ideovými procesy subjektu, které ho usměrňují, aby jednal v souladu s očekáváním skupiny, což prospěje jeho popularitě. Tato škála obsahuje 12 položek, na nichž jedinec prostřednictvím 5ti bodového hodnocení vyjadřuje vlastní souhlas nebo nesouhlas s navrženým obsahem.

Škála vrstevnické konformity, která obsahuje 11 položek, indikuje, zda jedinec přijímá jednání, které určuje nebo schvaluje referenční vrstevnická skupina. Autoři postulují, že položky podněcují projev latentního rysu submisivity, zejména tendenci jedince sladit vlastní jednání s referenční skupinou. Zde pojem jednání má širší význam a zahrnuje jak pro sociální či neutrální situace (např. zúčastnění se společenských aktivit, přijetí módního trendu apod.), tak problémové, antisociální situace (např. krádež, podvádění u zkoušky, řízení motorových vozidel v opilosti aj.). Adolescenti již podobné zkušenosti mají a tyto subjektivní obsahy jednotlivé položky reflektují. Jednotlivé položky škály jsou skórovány dichotomicky: když jedinec jedná v souladu s vrstevnickou skupinou, získává bod, pokud zaujme disonantní postoj, než usiluje skupina, získává 0 bodů.

Škála obecné konformity se skládá ze 7 položek určujících míru individuálního přizpůsobení se vůči významným autoritám. Na rozdíl od vrstevnické

konformity zde nepůsobí normativní tlak ani subjektivní potřeba stát se oblíbeným členem skupiny, nýbrž anticipace určitého druhu nadřazenosti významné osoby. Nadřazenost jako vnímaná vlastnost tvoří základ přisuzované autority. Jedinec opět vyjadřuje vlastní souhlas či nesouhlas pomocí 5ti bodové Likertovy škály s navrženým tvrzením.

Ad b. Pro účely našeho výzkumu jsme vytvořili škálu rizikových aktivit. Položky jsme vybrali z Amerického Youth Risk Behavior Surveillance System, který periodicky snímá prevalence rizikových aktivit mezi adolescenty. Definitivní forma škály rizikového chování obsahuje 17 položek, které indikovaly různé rizikové projevy, zejména řízení motorového vozidla po požití alkoholu, obecné užívání alkoholu, kouření cigaret, marihuany či užívání dalších návykových látek (extáze, kokain, heroin), a také rizikové sexuální chování (1).

Zpracování a vyhodnocení dat

Ke statistickému zpracování získaných dat jsme volili postupy, které odpovídaly stanovenému plánu interpretace. Pro zpracování dat bylo využito programu Statistika 10 CZ. Iniciální zpracování dat zahrnuje výpočet významných hodnot z popisné statistiky, zejména aritmetického průměru, směrodatné odchylky, analýzy rozptylu a střední chyby. Analýza rozložení jednotlivých výsledků potvrdila normální distribuci dat a z toho důvodu byl zvolen Studentův t-test významnosti rozdílů mezi aritmetickými průměry. Tentýž statistický postup byl použit pro zjištění rozdílů a podobností mezi celkovými soubory českých a amerických adolescentů, a také mezi dílčími skupinami českých a amerických mužů a žen.

VÝSLEDKY

Tato práce si stanovila za cíl zjistit, zda existují shody či naopak rozdíly mezi českými a americkými adolescenty v různých aspektech skupinové interakce, zejména ve vnímání skupinového nátlaku, oblíbenosti, vrstevnické a obecné konformitě a rizikovým chováním.

V tabulce 1 jsou uvedeny podobnosti a rozdíly mezi celkovými soubory českých a amerických adolescentů.

Tabulka 1 Významnost rozdílů mezi skupinou českých a amerických adolescentů v dílčích aspektech skupinové interakce

Proměnná	USA skupina – průměr	ČR skupina – průměr	t-test	Stupeň volnosti	p-hodnota
Vrstevnický nátlak	26,87	26,34	0,57	182	0,56
Oblíbenost	29,09	27,03	-1,97	182	0,05
Obecná konformita	26,12	23,33	4,84	182	0,00
Vrstevnická konformita	19,33	19,96	-2,68	182	0,00
Rizikové chování	25,41	33,02	-5,67	182	0,00

Statistický test významnosti rozdílů mezi českými a americkými adolescenty v dílčích aspektech skupinové interakce nepotvrdil rozdíl v dimenzi vrstevnický nátlak. Obě skupiny prožívají vrstevnický nátlak shodným způsobem.

Významnost rozdílů mezi českým a americkým souborem byl potvrzen u ostatních zkoumaných tendencí. Ve srovnání s českým souborem je oblíbenost pro americké adolescenty důležitějším činitelem sociálního jednání. Rovněž mezi americkými adolescenty byla zjištěna vyšší míra obecné konformity, než u českého souboru. Podle statisticky ověřených rozdílů jsou američtí adolescenti poslušnější a s větší pravděpodobností podléhají vlivům významných autorit (např. rodičů, učitelů, duchovních aj.), než je tomu u českých protějšků. Na druhé straně se česká skupina adolescentů vyznačuje výraznějším výskytem vrstevnické konformity, což rovněž souvisí s častějšími rizikovými projevy.

Tabulka 2 prezentuje shody a rozdíly ve výše uvedených dimenzích z hlediska pohlavní příslušnosti adolescentů.

Analýza zkoumaných tendencí z hlediska pohlavních rozdílů (ženy vs. muži - oba soubory dohromady) obecně u mužů vyzdvihuje jejich větší smysl pro vnímání vrstevnického nátlaku, než u dívek. Tuto vyostřenou schopnost mužů pro hodnocení skupinové dynamiky a příbuzných událostí rovněž doprovází jejich zvýšený zájem stát se oblíbenými v očích ostatních vrstevníků.

Na druhé straně dívky v období adolescence se zdají být poslušnější vůči autoritám (obecná konformita) a zároveň více než muži inklinují k vrstevnickému nátlaku (vrstevnická konformita). Na rozdíl od mužů, zkušenost s vrstevnickým nátlakem však u mladých žen nemusí vést k nárůstu rizikových tendencí.

Tabulka 3 prezentuje výsledky podobností a rozdílů mezi soubory českých a amerických mužů v dimenzích vrstevnický nátlak, oblíbenost, obecná konformita, vrstevnická konformita a rizikové chování.

Podobně jako při srovnání průměrných hodnot mezi celkovými soubory českých a amerických adolescentů se i nyní potvrdilo, že čeští a američtí muži z našeho vzorku se spíše podobají, než rozcházejí v percepci vrstevnického nátlaku. Tento soulad však není ojedinělý a doprovází ho podobně projevovaný zájem českých a amerických mužů být oblíbený mezi vrstevníky. Bylo zjištěno, že američtí muži významně výše skórují na škále obecné konformity, zatímco u českých mužů byl zjištěn vyšší výskyt rizikového chování, který nyní nelze objasnit vlivem vrstevnické konformity. Jinými slovy, projevy vrstevnické konformity mezi českými muži (v porovnání s americkými protějšky), nejsou natolik markantní, abychom je mohli spojovat s evidovaným nárůstem rizikových aktivit.

V *tabulce 4* uvádíme podobnosti či rozdíly mezi soubory amerických a českých dívek v jednotlivých aspektech skupinové interakce.

Tabulka 2 Významnost rozdílů mezi souhrnnými soubory mladých žen a mužů v jednotlivých aspektech skupinové interakce (USA a ČR dohromady)

Proměnná	ženy	muži	t-test	Stupeň volnosti	p-hodnota
Vrstevnický nátlak	25,04	28,36	-3,78	182	0,00
Oblíbenost	26,88	29,25	-2,28	182	0,02
Obecná konformita	25,22	23,98	2,06	182	0,04
Vrstevnická konformita	20,37	18,88	7,08	182	0,00
Rizikové chování	27,73	31,44	-2,59	182	0,01

Tabulka 3 Významnost rozdílů mezi českým a americkým souborem mužů

Proměnná	USA muži- průměr	ČR muži- průměr	t-test	Stupeň volnosti	p-hodnota
Vrstevnický nátlak	28,30	28,43	-0,08	84	0,93
Oblíbenost	29,89	28,53	0,87	84	0,38
Obecná konformita	24,91	22,90	2,21	84	0,02
Vrstevnická konformita	18,78	18,97	-0,53	84	0,59
Rizikové chování	28,54	34,77	-3,00	84	0,00

Tabulka 4 Významnost rozdílů mezi českým a americkým souborem žen

Proměnná	USA ženy- průměr	ČR ženy- průměr	t-test	Stupeň volnosti	p-hodnota
Vrstevní nátlak	25,23	24,91	0,29	96	0,56
Oblíbenost	28,17	26,00	1,55	96	0,05
Obecná konformita	27,52	23,63	5,51	96	0,00
Vrstevní konformita	19,98	20,65	-2,77	96	0,00
Rizikové chování	21,82	31,81	-6,08	96	0,00

Obě skupiny žen vnímají vrstevní nátlak přibližně stejně, a také se navzájem podobají v potřebě zalíbit se ostatním vrstevníkům ve skupině. Dalším shodným zjištěním, hovoříme-li o předchozím srovnání dvou souborů mužů, je to, že americké dívky, podobně jako američtí muži, významně výše skórovaly na škále obecné konformity, než dívky z českého souboru. Tím znovu potvrzujeme, že američtí adolescenti obecně manifestují vyšší stupeň konformity vůči autoritám, tedy jsou poslušnější a více respektují normy a pravidla, které schvalují dospělí, zejména v porovnání s našimi výsledky pro soubor českých adolescentů.

U dívek z českého souboru lze pozorovat vyšší stupeň konformity vůči vrstevníkům a souhlasně s tím i vyšší skóre na škále rizikového chování.

DISKUZE

Shrme-li výsledky šetření mezi českými a americkými adolescenty, můžeme konstatovat, že mezi nimi existují jisté shody i rozdíly. Zdůrazňujeme však, že se jedná o statistická zjištění, jež jsou limitována jednak psychometrickými vlastnostmi použitých metod výzkumu a jednak charakteristikami vybraných souborů adolescentů, ve smyslu reprezentativnosti. Přestože jsme usilovali o vytvoření paralelních výzkumných podmínek, které umožňují získávání hodnotných a srovnatelných výsledků, uvědomujeme si jejich relativní poznávací hodnotu. Z toho důvodu tuto diskusi označujeme jako probabilní, neboť následující výklad stojí na statisticky fundovaných pravděpodobnostech.

Shrme-li průměrné hodnoty o percepci vrstevního nátlaku, můžeme hovořit spíše o podobnostech než rozdílech mezi dvěma celkovými soubory. *Čeští a američtí adolescenti se významně neliší v percepci vrstevního nátlaku.* Tento modální percepční soulad rovněž platí z hlediska pohlaví srovnaných souborů: *české a americké ženy tuto vlastnost sdílejí srovnatelně, a také čeští a američtí muži podobně vnímají nátlak vrstevníků.* V našem výzkumu se rovněž ukázalo, že *muži z obou zemí výrazně citlivěji vnímají*

nátlak vrstevníků než ženy. Srovnáme-li naše výsledky s podobnými výsledky výzkumu Santora, Messerveye a Kusumakara (7), zjišťujeme jistou diskrepanci, neboť tyto autoři neuvádějí statisticky významný rozdíl, ve zkoumané vlastnosti, mezi americkými muži a ženami. Z tohoto důvodu nelze zobecňovat naše zjištění, že muži jsou vnímavější a citlivější na nátlak vrstevníků než ženy.

V našem výzkumu skóroval soubor *amerických adolescentů* výše na škále *oblíbenosti*. Průměrné hodnoty této škály naznačují, že jde o významný sociální projev mladých Američanů, mnohem významnější, než je tomu v souboru českých adolescentů. Domníváme se, že tato dominující tendence k oblíbenosti souvisí s výraznou sociální motivací v USA – stát se úspěšným nebo výkonným. Motivy úspěšnosti a výkonnosti rovněž prostupují dynamikou vrstevní skupiny, určují interpersonální vztahy mezi adolescenty, a také prioritu dalších sociálních cílů.

Američtí adolescenti jsou také submisivnější vůči dospělým autoritám. Toto statistické zjištění je v rozporu s očekáváním „zdravého rozumu“, a také ve srovnání s výsledky českého souboru. Přestože lze připustit vliv mnoha činitelů na vyšší výskyt obecné konformity mezi dotázanými z amerického souboru, předpokládáme, že na tomto rozdílu se především podepisuje formální délka nezletilosti (v USA nezletilost končí dovršením 21 let života). To prakticky znamená, že v USA se o 3 roky prodlužuje existenční vázanost a závislost adolescentů vůči významným osobám ze světa „dospělých“. To však nevylučuje možnost výskytu rizikového chování u mladých Američanů, kterou jako u všech dospívajících osob (včetně českých) výrazně podporuje vrstevní konformita, jež podle našich výsledků u amerických adolescentů s věkem progresivně stoupá (viz příslušná pasáž diskuse o vztazích mezi dílčími proměnnými vrstevní dynamiky).

Souvislost mezi oblíbeností a vrstevní konformitou byla potvrzena u obou souborů adolescentů. Zde je však nutné se pozastavit nad možným dopadem uvedené souvislosti vzhledem k rozdílným kul-

turním a sociálním podmínkám života adolescentů. Statistické srovnání empirických údajů indikuje, že nárůst vrstevnické konformity u *českých adolescentů podněcuje rizikové chování*. Potenciálních příčin je mnoho. Kvůli nedostatku důkazů předpokládáme, že kladný vztah mezi vrstevnickou konformitou a rizikovým chováním adolescentů nejpravděpodobněji souvisí s rostoucí potřebou těchto osob zapojit se plnohodnotně do života vrstevnického kolektivu. Dosažení tohoto cíle závisí na připravenosti jedince přijmout stávající normy skupiny, její cíle a požadavky. Souhlas jedince nenastává automaticky, zpravidla vzniká napětí, jednak intrapsychické a jednak v relaci adolescent – ostatní vrstevníci. K vyřešení konfliktní situace a snížení nepříjemného napětí má jedinec málo alternativ. Stále přitažlivá vrstevnická skupina konfrontovaného jedince, s velkou pravděpodobností, podnítl k volbě některé z možných forem konformování. Postulujeme, že *rizikové projevy souvisí se soukromou (opravdovou) konformitou adolescenta, zatímco praktické (veřejné) konformování se spíše projevuje deklarativně, otevřenou podporou skupinových (včetně antisociálních) tendencí*.

Obecné zjištění, že u *mladých mužů existuje podstatně vyšší náchylnost k rizikovým aktivitám, než je tomu u mladých dívek*, považujeme za specifický projev gender identifikace s modely chování dospělých osob. Podobné výsledky sdělují Santor, Messerevey a Kusumakar (7), kteří ve výzkumu v roce 2000 potvrdili, že zjištěná vyšší tendence k rizikovým činům u mužů souvisí s jejich identifikací s vrstevnickou skupinou, kdežto ženy zpravidla respektovaly autoritu dospělých osob. Muži tedy častěji volí vzory, jež reprezentují tradiční prototyp drsného, houževnatého, statečného muže. Přitom obecnou nezkušenost mladých osob doprovází nedostatek vnitřních kritérií volby mezi dobrým a špatným, prospěšným a neprospěšným. Rostoucí potřeba vrstevnické sounáležitosti, vrstevnická konformita a další dynamické činitele zaplavují nezkušeného jedince a často místo něho rozhodují, co a jak bude konat. Hovoříme-li o nejčastějších formách rizikového chování, pak mezi adolescenty převažují konzumace alkoholu, kouření cigaret a různé projevy delikvence. K podobným závěrům došli i Iwamoto a Smiler, kteří zjistili, že užívání alkoholu je ovlivněno vrstevnickým tlakem a obecnou konformitou jak u adolescentních mužů, tak u dívek. Nicméně u mužů je toto užívání navíc významně propojeno s představami a přesvědčeními o tom, co to znamená být správným mužem (15).

Porovnáme-li průměrné údaje o výsledcích výskytu konformity mezi oběma pohlavími, zjišťujeme,

že u *mladých žen dominuje jak vrstevnická, tak obecná konformita*. Přestože se jedná o poměrně opačné projevy konformity, tento současný výskyt považujeme za projev *obecně vyšší submisivity u žen*, který v období adolescence umožňuje, aby napětí mezi vrstevnickou a obecnou konformitou bylo pro mladé ženy snesitelné. V dosavadní interpretaci jsme postulovali, že obecná konformita se ve vývoji jedince utváří a stabilizuje dříve a dále působí jako dispozice, která iniciuje a modeluje vztahy mezi jedincem, ostatními osobami, sociální skupinou a institucemi systému. Zejména u adolescentních žen se tendence k obecné a vrstevnické konformitě slučují a vzájemně usnadňují složitý proces jejich sociální adaptace. To však nevylučuje možnost vzniku intrapsychického konfliktu, v němž by se konfrontovaly síly *pokornosti* vůči dospělým s růstovými *tendencemi k osamostatnění*. Bude-li potvrzena současná přítomnost obou konfrontovaných druhů konformity u mladých žen i jinými nezávislými výzkumy, potvrdil by se názor některých psychologů, počínaje Karen Horneyovou, že mladé ženy v současném světě procházejí náročnějším procesem vývoje psychosociální identity a budování budoucí pozice v převážně maskulinní společnosti.

Závěrem diskuze bychom dodali některá podobná zjištění Santora, Messerevey a Kusumakara (7) a také M. Jelínka (11). Autoři námi použitého dotazníku (7), ve výzkumu zjistili vysokou vnitřní konzistenci mezi všemi dílčími škálami. Výsledky jejich studie naznačují, že vrstevnický nátlak a vrstevnická konformita mohou být spolehlivějšími indikátory budoucího rizikového chování adolescentů, než jejich potřeba být oblíbený. Jinými slovy, touha být oblíbený mezi vrstevníky je méně nebezpečná pro vznik rizikového chování jedince, než skupinový nátlak.

Podobné zjištění uvádí i studie konformity u českých adolescentů. Jelínek a jeho spolupracovníci potvrdili kladnou souvislost mezi vrstevnickou konformitou a rizikovým chováním dospívajících osob. Podle jejich slov: „adolescenti, kteří přiznali sníženou odolnost k vrstevnickému tlaku, tj. vysokou vrstevnickou konformitu, udali i vyšší míru konkrétního rizikového chování“ (11).

LIMITY

Jistá metodologická limitace našich závěrů souvisí s povahou empirických údajů. Veškeré informace týkající se zkušenosti a chování adolescentů reflektují jejich subjektivní výpovědi, což nebylo možno dodatečnými postupy ověřit. Z tohoto důvodu je nutno chápat závěry této studie (zejména souvislosti týkající se užívání návykových látek a ostatních

antisociálních projevů) jako statisticky doložené indikace. Dalším omezením je skutečnost, že oba výzkumné soubory tvořili věřící adolescenti a tudíž zjištěné výsledky nelze zobecnit na ostatní část dospívajících jedinců.

ZÁVĚRY

Tato práce zjistila, že existují shody i rozdíly mezi českými a americkými adolescenty v různých aspektech skupinové interakce. Zejména pak ve vnímání skupinového nátlaku, oblíbenosti, vrstevnické a obecné konformitě a rizikovém chování. Mezi českými a americkými adolescenty neexistuje statistický významný rozdíl v percepci vrstevnického nátlaku, nicméně co se týká pohlavních rozdílů, tak muži, jak čeští, tak američtí, vnímají vrstevnický nátlak více než ženy z obou zemí. U amerických adolescentů byla zjištěna větší potřeba být oblíbený mezi vrstevníky a rovněž jsou konformnější vůči autoritám, což, jak se domníváme, souvisí s delším obdobím primární závislosti dospívajících osob, kterou mj. stanoví věková hranice 21 let pro dosažení dospělosti. Na rozdíl od amerických adolescentů, čeští adolescenti inklinují více k vrstevnické konformitě, a také k rizikovému chování.

REFERENČNÍ SEZNAM

1. Eaton DK, Kann L, Kinchen S, Ross J, Hawkins J, Harris WA., ... Lim, C. Youth risk behavior surveillance—United States, 2005. *Journal of school health*. 2006;76(7):353–372.
2. Fromm E. *Bekstvo od slobode*. Beograd: Nolit (SRB); 1978.
3. Krech D, Crutchfield RS, Ballachey EL. *Pojedinac u društvu*. Beograd: Závod za udžbenike i nastavna Srbstva (SRB); 1972.
4. Cialdini RB, Goldstein NJ. Social influence: Compliance and conformity. *Annu. Rev. Psychol.* 2004; 55:591–621.
5. Brehm S, Kassirer AM, Fein S. *Social psychology*. New York: Houghton Mifflin Company (US); 1999.
6. Taylor ES, Peplau LA, Sears DO. *Social psychology*. New Jersey: Pearson Education (US); 2006.
7. Santor DA, Messervey D, Kusumakar V. Measuring peer pressure, popularity and conformity in adolescent boys and girls. *J of youth and adol.* 2000;29(2):163–182.
8. Vantieghem W, Huyge E, Van Houtte M. Are girls more resilient to pressure for gender conformity than boys? The association between pressure for gender conformity and academic self-efficacy. *Sex roles*. 2015;73(1):1–15.
9. Hewstone M, Stroebe W. *Sociální psychologie*. Praha: Portál; 2006.
10. Toelch U, Dolan RJ. Informational and Normative Influences in Conformity from a Neurocomputational Perspective. *Trends in cognitive sciences*. 2015;19(10):579–589.
11. Jelínek M, Květon P, Vobořil D, Blatný M, Hrdlička M. Vrstevnická konformita jako faktor rizikového chování mladistvých: struktura, zdroje, dopady. *Československá psychologie*. 2006;50(5):393–404.
12. Csemy L, Hrachovinová T, Krch DF. Alkohol a jiné drogy ve vysokoškolské populaci: rozsah, kontext, rizika. *Adiktologie*. 2004;4(2):124–135.
13. Macek P. *Adolescence*. Praha: Portál; 2003.
14. Dumas TM, Ellis WE, Wolfe DA. Identity development as a buffer of adolescent risk behaviors in the context of peer group pressure and control. *J of adol.* 2012;35(4):917–927.
15. Iwamoto DK, Smiler AP. Alcohol makes you macho and helps you make friends: The role of masculine norms and peer pressure in adolescent boys' and girls' alcohol use. *Substance use & misuse*. 2013;48(5):371–378.
16. Lansford JE, Dodge KA, Fontaine RG, Bates JE, Pettit GS. Peer rejection, affiliation with deviant peers, delinquency, and risky sexual behavior. *J of youth and adol.* 2004;43(10):1742–1751.
17. Costello BJ, Hope, TL. *Peer Pressure, Peer Prevention: The Role of Friends in Crime and Conformity*. Oxford: Routledge; 2016.

KONTAKT NA HLAVNÍHO AUTORA

Mgr. Simona Dobešová Cakirpaloglu, Ph.D.
Katedra psychologie a patopsychologie
Pedagogická fakulta UP v Olomouci
Žižkovo náměstí 5
CZ-771 11 OLOMOUC
simonacakirpaloglu@gmail.com